

Oblikovanje Raskolnikovljeva identiteta u romanu Zločin i kazna F.M. Dostojevskog

Mičević, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:486966>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-17**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i
Engleskog jezika i književnosti

Petra Mičević

Oblikovanje Raskolnikovljeva identiteta u *Zločinu i kazni*

Završni rad

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Kristina Peternai Andrić

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Katedra za teoriju književnosti i svjetsku književnost
Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Engleskog jezika i
književnosti

Petra Mičević

Oblikovanje Raskolnikovljeva identiteta u *Zločinu i kazni*

Završni rad

Znanstveno područje humanističke znanosti, znanstveno polje filologija,
znanstvena grana teorija i povijest književnosti

Mentor: izv.prof.dr.sc. Kristina Peternai Andrić

Osijek, 2019.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

Ok. rujna 2019

Petra Mičević

0122222609

ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

Sažetak	5
1. Uvod	6
2. Književnost i identitet	7
3. Emmanuel Levinas i „Drugi“	8
4. Ime i identitet.....	9
5. Obilježja realizma u <i>Zločinu i kazni</i>.....	11
6. Raskoljnikov i utjecaji na oblikovanje identiteta.....	12
6.1. Raskoljnikov i etika	12
6.2. Raskoljnikov i religija	14
6.3. Raskoljnikov i materijalizam.....	15
6.4. Raskoljnikov i odnos s obitelji	16
6.5. Raskoljnikov i filozofska motivacija.....	17
6.6. Raskoljnikov i odnos s Aljonom Ivanovnom	19
6.7. Raskoljnikov i Porfirij Petrovič.....	20
6.8. Raskoljnikov i Sonja.....	21
6.9. Raskoljnikov i Svidrigajlov	23
7. Zaključak.....	25
8. Izvori i literatura	26

Sažetak

Jedan od najpoznatijih romana koji je obilježio ruski realizam jest *Zločin i kazna* autora Fjodora Mihajloviča Dostojevskog. Djelo je poznato po upitnoj etičnosti glavnoga lika Raskolnikova koji počinu ubojstvo smatrajući da je ono opravdano zbog višeg cilja. On se zalaže za teoriju da se ljudi dijele na „obične“ i „neobične“ te svojim zločinom nastoji shvatiti kojoj skupini on pripada, nadajući se da pripada drugoj. Postavlja se pitanje na koji se način formira njegov identitet, ukoliko se uopće formira, ili je pak predodređen. Smatra se da je identitet sam po sebi nestabilan i promjenjiv te da na njegovo oblikovanje utječu razni faktori, a ponajviše odnosi s drugim ljudima te subjektov stav prema njima. Ovaj rad nakon uvodnog dijela prikazuje Cullerovu teoriju o identitetu i njegovoj podjeli. Zatim se analizira povezanost samog subjektovog imena s tvorbom njegova identiteta te se potom objašnjavaju obilježja realizma u romanu. Glavni dio istražuje koji su to sve faktori koji oblikuju Raskolnikovljev identitet i detaljno analizira njegov odnos s drugim subjektima ovoga romana koji su utjecali na njega i njegov identitet – ljubavni, obiteljski i općenito odnosi s ljudima oko njega. Pojašnjava se i njegova filozofska te materijalistička motivacija koje također uvelike utječu na Raskolnikova. On je lik kojeg nije jednostavno analizirati jer, iako je naizgled hladnokrvni bešćutni ubojica koji samo želi dokazati svoju filozofsku teoriju, pokazuje i svoju plemenitu stranu koja dovodi do pokajanja. Zapravo svi u njemu vide izuzetan potencijal za poboljšanje ruskog društva, no na moralno prihvatljive načine.

Ključne riječi: Raskolnikov, ubojstvo, teorija o nadčovjeku, viši cilj, identitet, odnos s Drugim

1. Uvod

Ovaj rad analizirat će što je to identitet, koliko na njega utječu vanjske okolnosti, koliko je njegova tvorba povezana s imenom subjekta te ostale potencijalne faktore koji mogu imati utjecaja. To će se primijeniti na liku Raskoljnikova – (anti)junaka Raskoljnikova poznatog romana ruskog realizma *Zločin i kazna* Fjodora Mihajloviča Dostojevskog. Teorija identiteta objasnit će se kroz Jonathana Cullera i njegovu *Književnu teoriju: vrlo kratak uvod*. Analizirat će se i francuski filozof Emmanuel Levinas, njegova teorija o „Drugome“ i preuzimanju odgovornosti za sebe i za drugoga te apsolutna požrtvovnost za druge. Dovedst će se i u pitanje povezanost samog imena s formiranjem identiteta uz literaturu autorice Kristine Peternai Andrić. Najviše će se pažnje posvetiti analiziranju Raskoljnikova i njegova odnosa s ostalim subjektima romana jer se smatra da oni najviše utječu na oblikovanje njegova identiteta. Pri iznošenju teorije o oblikovanju identiteta i utjecaju vanjskih podražaja te primjeni istih na lika Raskoljnikova, koristit će se literatura autora Kristine Peternai Andrić, Ivana Cvitkovića, Nikole Miloševića, Borisa Schloezer, Sonje Ludvig i drugih. Izuzev ostalih subjekata, preispituje se koliko na formiranje identiteta utječu vanjski podražaji poput siromaštva, želje za izlaskom iz bijede ili pak želje da se drugima pomogne u tome. Na kraju će se iznijeti zaključak rada i navesti izvori i literatura korištena pri izradi ovog završnog rada.

2. Književnost i identitet

Književnost je oduvijek proučavala pitanje identiteta. Od pripovijesti u kojima je identitet najčešće bio određen rođenjem i položaju na društvenoj ljestvici, pa sve do onih gdje se identitet definirao na osnovu okolnosti u kojima se lik nalazi jer upravo te okolnosti, najčešće nesretne, otkrivaju određene osobne kvalitete lika. Upravo se zato može postaviti pitanje je li identitet definiran onime što nam je dano ili je to pak nešto što se s vremenom konstruira na osnovu vanjskih podražaja okoline (Culler, 2001: 129). „Temeljni identitet likova nastaje kao posljedica njihovih postupaka, borbe sa svijetom, no taj se identitet zatim postavlja kao osnova, čak i uzrok tih postupaka... Književna djela obično reprezentiraju pojedince, pa je borba za identitet borba u pojedincu ili borba između pojedinca i grupe – likovi se suprotstavljaju ili pokoravaju društvenim normama i očekivanjima“ (Culler, 2001: 130). Na samom primjeru lika Raskoljnikova vidi se da je on bio upravo na sredini između pokoravanja društvenim normama i odupiranja istima; nije vrlo zahvalna pozicija jer „zahtjevi grupnog identiteta ograničuju mogućnosti pojedinca“ (Culler, 2001: 131). Izuzev ograničenih mogućnosti pojedinca, u pitanje se dovodi i odgovornost subjekta; postavlja se pitanja je li subjekt isto što i „svjesni subjekt“. Ukoliko je, tada će se subjekt smatrati nevinim i odreći će se odgovornosti za ona djela koja nije svjesno odabrao ili namjeravao učiniti. No ta se odgovornost može proširiti ukoliko definicija subjekta obuhvaća i ono nesvjesno. To se prošireno shvaćanje bori protiv toga da se ograniči djelatna ovlast i odgovornost koja proizlazi iz onog tradicionalnog definiranja subjekta (Culler, 2001: 138).

Kada je u pitanju Raskoljnikov, može ga se promatrati kao subjekta koji obuhvaća i ono nesvjesno. Počinio je ubojstvo stare lihvarke Aljone Ivanovne jer je smatrao da je to za najveće dobro; opravdavao je to višim ciljem. No donose li promišljeni činovi pozitivne promjene u svijetu? Vode li posljedice takvog djelovanja do željenih rezultata? (Culler, 2001: 137) S obzirom na stanje u kojem se našao nakon toga, evidentno je da nije bio spreman na takav čin. Prije svega, nije prihvatio odgovornost za to, iako je svjesno i planirano počinio to ubojstvo. Samostalno je odredio ono što bi se moglo smatrati moralno prihvatljivim činom te tako prešao preko općeprihvaćenih društvenih normi i obrazaca.

Pri definiciji identiteta i njegovoj podjeli, može se reći da se razlikuju esencijalistički i antiesencijalistički pristup. Esencijalistički definira identitet kao nešto prirodno i

nepromjenjivo, dok je antiesencijalistički potpuna suprotnost i definira identitet kao nešto što je fluidno, neuravnoteženo i konstantno se mijenja; taj je pristup utemeljen na nestabilnosti jezičnog značenja u diskurzu (Paternai Andrić, 2019: 91). Značenje identiteta mijenja se s obzirom na mjesto, vrijeme i općenito različite vanjske podražaje i okolnosti, stoga je on uvijek nepotpun i neuravnotežen. Ono što identitet čini još više nestabilnim jest da ono kako lik doživljava sebe, često proizlazi iz nesvjesnih odnosa s drugima – s onima različitim od njega. „Identitet se razumijeva kao učinak jezika i diskurza uspostavljen u razlici prema drugima, ali i prema sebi” (Paternai Andrić, 2010: 12).

3. Emmanuel Levinas i „Drugi“

Francuski filozof Emmanuel Levinas smatra da se čovjekov identitet formira isključivo u dijalogu s „Drugim“ jer se i taj Drugi razotkriva u svojoj raznolikosti. Levinas pojam Drugoga pojašnjava kao pojam lica jer se, prema njemu, Drugi izražava preko lica u dijalogu (Paternai Andrić, 2010: 13). Izuzev svega navedenog što čini ljudski identitet, ljudi su ono tko jesu upravo zbog odnosa s drugima, kakvi god ti odnosi bili. Levinas također smatra da je taj „Drugi“ zapravo temelj čovjekova djelovanja. „Odgovornost prema Drugom neprestano se vraća i uvijek nas iznova obvezuje čineći nas na taj način „taocem“ Drugog“ (Paternai Andrić, 2010: 13). Levinas zagovara stav „da promišljanje filozofije treba započeti pitanjem o onom drugom za kojega sam odgovoran“ (Paternai Andrić, 2010: 13). Prema tome, čovjek se može smatrati etičkim subjektom tek kada je odgovoran za drugog. Levinas također ističe da: „Subjektivnost, koja se oblikuje u samom kretanju kad na nju pada odgovornost za drugog, ide čak dotle da postaje zamjena za drugog. Ona zauzima položaj ili bezuvjetnost - taoca. Subjektivnost kao takva je početno talac; njezina odgovornost seže čak do ispaštanja za druge“ (Paternai Andrić, 2010: 14). Levinasova se etika može svesti na to da je subjekt taj koji snosi svu odgovornost za druge jer subjekt sve preuzima na sebe.

„Prema psihoanalitičkom viđenju, uspostava identiteta započinje u odnosu u obitelji kao u odnosu prema „Drugom“ (Paternai Andrić, 2010: 12). U romanu *Zločin i Kazna* Levinasova se etika ističe unutar spomenutih obiteljskih odnosa. „Dragi moj Rodja... Ti znaš koliko te volim; mi imamo samo tebe, ja i Dunja, ti si nam sve, sva naša nada, uzdanica naša“ (Dostojevski, 2004: 33). Raskolnikovljeva majka Puljherija Aleksandrovna i sestra Dunja Avdotja Romanovna izuzetno vole Raskolnikova i iskazuju to pismom u kojem govore da žele žrtvovati

Dunjin život i udati ju za Petra Petroviča Lužina jer je on bogat te bi njegov novac bio od koristi Raskoljnikovu za školovanje. S druge strane, Raskoljnikov se također želi žrtvovati za sestru tako što bi ubio Aljonu Ivanovnu s čijim bi bogatstvom mogao pomoći i sestri da se ne mora prisilno udati za Lužina koji ju i tako ne voli, kao ni ona njega.

4. Ime i identitet

Smatra se da se subjekt tvori imenovanjem, a ne rođenjem (Peternai Andrić, 2012: 145). U romanu je imenovanje u funkciji karakterizacije likova: samo ime Raskoljnikov krije određenu simboliku. Ono čitatelju govori da se on i sam nalazi u raskolu između vlastite humane prirode i borbe protiv savjesti koja proizlazi iz osjećaja otuđenosti i izoliranosti iz društva. Koliko god se trudio, nije mogao pobjeći od bitki koje je vodio sa samim sobom. „Čovjek je razoriv, smrtan, ali njegovo ime preostaje, ono je neovisno o egzistenciji njegova nositelja“ (Peternai Andrić, 2012: 105). Raskoljnikov je i sam htio pripadati ljudima poput Napoleona – posebnih ljudi kojima je dozvoljeno i počiniti ubojstvo ukoliko je to za dobrobit zajednice. Zbog silne želje za osjećajem pripadnosti, raskolio je i glavu Aljoni Ivanovnoj: „Izvadi sjekiru, zamahne objema rukama, jedva i znajući za sebe, i gotovo bez napora, gotovo makinalno, spusti ušicu babi na glavu. Kao da uopće nije uložio u to ni trunka snage. Ali, čim je spustio sjekiru, nadode mu snaga“ (Dostojevski, 2004: 75). Tim je činom raskolio i vlastitu psihu jer se nije mogao nositi s onim što je napravio, što se prvenstveno vidi iz činjenice da mu je to utjecalo na zdravlje: „Nije zaspao, ali nije ni znao za sebe. Da je tada tko ušao u njegovu sobu, začas bi skočio na noge i proderao se. Komadići i odlomci nekakvih misli rojili mu se u glavi, ali ni jedne misli nije mogao uloviti...“ (Dostojevski, 2004: 84).

S druge strane, Razumihin – samo ime ističe njegov razum i racionalnost. „S Razumihinom se, međutim, tko zna zašto, nekako zbližio, naime, nije se baš zbližio, nego je samo s njim bio razgovorljiviji, otvoreniji“ (Dostojevski, 2004: 52). On je bio jedini koji je istinski razumio Raskoljnikova i s njim se družio. „Bio je to neobično vedar i društven, dobar do prostodušnosti. Doduše, ispod te prostodušnosti krila se i dubina i dostojanstvo. Najbolji su njegovi drugovi to znali i svi su ga voljeli. Bio je vrlo bistar, premda gdjekad zaista priprost“ (Dostojevski, 2004: 52). Također, kada je Raskoljnikovljevo zdravlje bilo loše, brinuo se za njega:

Raskoljnikov je i dalje sve motrio unezvijereno. Razumihin sjeo do njega na ležaj, pa mu nespretno, kao medvjed, obuhvatio ljevicom glavu, iako se Raskoljnikov i sam mogao pridići, a desnicom mu prinio ustima žlicu juhe, pošto je prije toga bio više puta puhnuo u nju da se ne opeče (Dostojevski, 2004: 114).

Brinuo je i o Dunji i njihovoj majci kada Raskoljnikov nije bio u stanju. Također je racionalno promišljao i o tome kako izgledati – nije htio biti neuredan, no nije se htio ni previše sređivati da ne bi ispaao napadan i kao da želi pridobiti Dunju, iako je bio zaljubljen u nju:

Brižljivo očetka odijelo. Rublje je na njemu uvijek bilo pristojno; što se toga tiče, bio je vrlo uredan ... A kad iskrсне pitanje: bi li obrijao svoje čekinje ili ne... "Neka bude kako jest! Još bi mogle pomisliti da sam se obrijao radi... sigurno bi pomislite! Ni za živu glavu" (Dostojevski, 2004: 195-196).

Nakon ubojstva, Raskoljnikov ne želi ni s kim razgovarati ni nikoga vidjeti. Ipak, kada je došao k Razumihinu, rekao mu je: „Ma slušaj, došao sam k tebi zato što nikoga drugog ne poznajem tko bi mi pomogao... da počnem... jer si ti od svih njih bolji, naime pametniji, pa možeš prosuditi...“ (Dostojevski, 2004: 106). Raskoljnikov zbog onoga što je napravio, iako želi izbjeći ljude, odlazi k Razumihinu jer mu on predstavlja utočište i sigurnu luku koja mu je bila potrebna jer se ni sam nije znao nositi s posljedicama svojih (ne)djela. Bilo mu je potrebno razumijevanje i podrška i Razumihin je to i prepoznao te je, kao i inače, bio uz njega i s njim prolazio njegova krizna stanja. O Raskoljnikovu govori:

Velikodušan je i dobar. Nerado iskazuje osjećaje i radije će biti okrutan nego da riječima iskaže što mu je na srcu. Inače, ponekad uopće nije hipohondar, nego je naprosto hladan i beščutan, u čemu ide sve do nečovječnosti, baš kao da se u njemu redom smjenjuju dva suprotna karaktera. ... Neizmjerne cijeni sam sebe, a čini se da ima donekle i pravo (Dostojevski, 2004: 199).

Razumihin je lik koji ističe Raskoljnikovljeve vrijednosti i nesebično brine o njemu i njegovoj obitelji.

Ime može puno značiti u obilježavanju samoga identiteta te ga se nemoguće riješiti. „Odvajanje imena od nosioca i nastavak života „izvan vlastitog imena“ moguće je, ali zahtijeva veliku žrtvu u smislu odvajanja od svih povijesnih, rodbinskih i uzročnih veza nataloženih u imenu, odnosno odricanje od niza identitetnih kategorija i preuzimanje drugih ili novih“ (Peternai Andrić, 2012: 106).

5. Obilježja realizma u *Zločinu i kazni*

Realistička obilježja romana očituju se prije svega u kriminalističkoj fabuli koja opisuje dvostruko ubojstvo, njihove istrage pa i rješenje te u realističnom prikazu tadašnjeg ruskog društva i njihove bijede (posebice interijera). Mjesto radnje je Sankt-Peterburg, a radnja traje 9 dana. Atmosfera Sankt-Peterburga opisana je kroz razne krčme, potkrovlja, ulične prizore i policijske kancelarije te kontraste svjetla i mraka, posebno kod mračnih uličica koje se osvijetle plinskim svjetiljkama. Pored realističkih obilježja, sadrži i modernistička: podsvjesna motivacija (snovi), filozofska motivacija (teorija o posebnim ljudima), simbolika prostora i nepouzdan pripovjedač. Također jedna od modernih pripovjedačkih tehnika je unutrašnji monolog (uvid u misli i osjećaje junaka te izjednačavanje lika Raskoljnikova s pripovjedačem). Dostojevski „zahvaljujući svom umjetničkom daru, prodire u najskrivenije kutove ljudske duše“ (Milošević, 1972: 128). Lik Raskoljnikova dovodi se u vezu sa stvarnim životom samog autora Dostojevskog i tu se ponajviše vidi prodiranje u ljudsku dušu; može se reći da je upravo ta moć obilježje svakog pravog velikog književnika. Dakle, iz toga proizlazi da je Zločin i kazna jedna vrsta ispovijesti kroz koju pisac iskazuje svoja filozofska i religijska uvjerenja koja se ili ne usudi izreći u nekom eksplicitnijem obliku ili smatra da je zagonetniji kada svoje misli iskaže kroz lika koji mu služi poput sredstva za prikazivanje vlastitih pogleda na religiju i društvo. Ipak, nikada književnost ne možemo promatrati kao puk izraz autorovih stajališta. Pri analizi književnih djela moramo voditi računa o tome da razdvajamo instance autora, pripovjedača i lika.

Poznato je da je sam Dostojevski bio osuđen na smrt, u posljednji je smrt pomilovan te je ta kazna zamijenjena robijanjem u Sibiru gdje je provodio vrijeme s političkim zatvorenicima i kriminalcima. Četverovrsna problematika ovoga djela je: socijalna u kojoj siromaštvo i bijeda dovode do moralnog pada pojedinca, moralna koja postavlja pitanje je li dopušteno ubiti nekoga tko je zao za dobrobit većine ljudi, intelektualna koja razmišljanja o stanju u društvu i razrađuje filozofiju zločina i psihološka koja analizira unutrašnje borbe glavnog lika.

Ono što svaku scenu *Zločina i kazne* čini snažnijom su pejzaži jer su Raskoljnikovljeve patnje popraćene blistavim zalazećim suncem. Nekoliko se prizora odvija pri zalasku sunca. Već na prvim stranicama pojavljuju se Raskoljnikovljeva dramatična duševna stanja popraćena njime. Pri prvom posjetu lihvarki, ušao je u sobu koja je bila osvijetljena zalazećim suncem:

“Omanja soba u koju je ušao mladić, obložena žutim tapetama, s geranijama u loncima i s muslimanskim zastorima na prozorima, bijaše u tom hipu jarko obasjana suncem na zalasku“ (Dostojevski, 2004: 11), a onda nakon toga i planiranje idućeg susreta sa staricom i njezina ubojstva; to ubojstvo mu se također priviđa u sjaju zalazećeg sunca. Kasnije, kada razmišlja o tom činu, dok gleda zalazak sjajnog sunca, odustaje od ideje ubojstva: „Prelazeći preko mosta, gledao je i mirno i sabrano Nevu i blistav zalazak blistava crvena sunca“ (Dostojevski, 2004: 60). No kada je ipak počinio ubojstvo te ga je grizla savjest, izjurio je na ulicu: „Bijaše oko osam sati, sunce je zalazilo. Opet ista onakva sparina, ali je požudno udahnuo onaj smrdljivi, prašni, zagađeni gradski zrak“ (Dostojevski, 2004: 145). Nadalje, kada je Raskoljnikov lutao ulicama s namjerom da si oduzme život, odlazi na most gdje u vodi vidi odsjaj zalaska sunca: „Onako nadnesen nad vodu, makinalno je gledao posljednji rumeni odsjaj sunca na zalasku, niz kuća što su se crnjele u sve gušćem sutonu, jedan dalek prozorčić negdje na mansardi, na lijevoj obali, što se sjajio kao na plamenu od posljednje sunčanice koja ga ja načas zahvatila...“ (Dostojevski, 2004: 159). Isto tako, „kada je odlučio službeno priznati ubojstvo i otići na robiju, htio je sve okončati do zalaska sunca“ (Perrot, 1981: 109-110).

6. Raskoljnikov i utjecaji na oblikovanje identiteta

Subjekt se nalazi u sredini između podvrgavanja društvenim odnosima moći i pružanju otpora toj moći. „Identitet se uspostavlja s obzirom na jednakosti ili različitosti od drugih kojima smo okruženi i u stalnoj je mijeni“ (Paternai, 2013: 306-307).

6.1. Raskoljnikov i etika

Sam naslov romana *Zločin i kazna* sugerira fokusiranost na zločin kao narušavanje strukture svijeta koji je sam po sebi već dehumaniziran, a s druge strane je i kaznu koju kada ubojica prihvati, svijet se znatno mijenja, i to u pozitivnom, religijskom značenju. „Zločin i kazna isprva je bilo zamišljeno u prvom licu kao ispovijest Raskoljnikova; na sreću, autor je odustao od svoje prve zamisli i napisao je knjigu u trećem licu s brojnim dijalozima“ (Schloezer, 1981: 52). Osim što je roman zamišljen kao dnevnik, „početna je ideja romana bio roman o ruskome pijančevanju, a uskoro mu se pridružila i tema duhovno-moralnog stava nove generacije, odnosno, po Dostojevskom, psihološko izvješće o polaganju računa za zločin“

(Lauer, 2009: 135). Samo djelo predstavlja glavnog junaka, siromašnog studenta Raskoljnikova koji ubije pokvarenu staru lihvarku Aljonu Ivanovnu, čiji život vidi kao bezvrijedan, i njezinu sestru Lizavetu Ivanovnu koja se nađe na putu. Pripovijedanje je iz autorske perspektive i prati misli i doživlja glavnog junaka – studenta Raskoljnikova koji je hipersenzibilan, zadubljen u svoja promišljanja kroz koja se povezuje s čitateljem (Ludvig, 2004: 732).

Središte ovog romana je Raskoljnikovljeva ideja o „neobičnim ljudima“ koji su posebni, drugačiji od običnih ljudi. Ono što ih čini posebnima je to da stoje iznad društvenih i moralnih normi, čime im je dozvoljeno bez potrebe za kajanjem raditi ono što je nužno za ostvarenje većeg dobra, makar bili zločini u pitanju. Raskoljnikov odluči počiniti zločin kao ispit vlastitih vrijednosti i da uvidi je li i on dio tih „neobičnih ljudi“ poput Napoleona, Cezara i drugih velikana kojima su takve stvari dozvoljene, ako ne i poželjne, naravno ukoliko su učinjene za najveće dobro. „Značajno je, štoviše, da su ti dobrotvori i vođe čovječanstva mahom bili strašni krvoloci. Ukratko dolazim do zaključka da svi, ne samo veliki ljudi nego i oni koji se koliko-toliko izdižu iznad prosjeka, to jest koji su, štoviše, koliko-toliko sposobni da kažu nešto novo, moraju, po samoj svojoj naravi, biti svakako zločinci – tko više, tko manje, naravno“ (Dostojevski, 2004: 240). No on počinje sumnjati u vlastitu teoriju zbog čega ga obuzima grizodušje gdje na površinu ispliva njegov istinski osjećaj za moral, pravdu i humanost. Raskoljnikov kao lik time uistinu pokazuje da „internalizacija društvenih normi uvijek nailazi na otpor i naposljetku nema učinka“ (Culler, 2001: 134).

U njemu nastaje unutarnji sukob kojem pridonosi i prostitutka Sonja Marmeladova, odnosno njezina žrtva – ona se prostituira da bi prehranila vlastitu obitelj. Nadalje, policijski istražitelj Porfirij Petrovič obrnutom psihologijom potkopava Raskoljnikova i njegovu teoriju te, također, pridonosi njegovom unutrašnjem sukobu jer ga na taj način navodi na priznanje. On „nije obični istražitelj, već izvrstan poznavatelj ljudske duše koji postepeno steže Raskoljnikova u psihološki обруч dovodeći ga do priznanja“ (Schloezer, 1981: 54). Roman se zapravo bavi analizom studenta Raskoljnikova koji je svoja uvjerenja stekao čitajući raznu literaturu, no u realnosti se ta uvjerenja ne mogu provoditi jer se kose s generalnim ljudskim moralnim načelima. To je roman koji prije svega prati razvoj psihe i sveopćeg stanja Raskoljnikova. U njegovoj duši vode se polemike koje on vodi sam sa sobom; pretežito polemiziranje dobrih i loših strana njegova zločina. Time se pred čitatelja postavljaju razni problemi koji ga tjeraju na razmišljanje, potiču njegovu intelektualnu aktivnost i uznemiravaju mu savjest. On dolazi u Sankt-Peterburg gdje živi kao siromašni student, čime je jasno da ima nizak društveni status. Njegov cilj je učiniti

svijet boljim i pravednijim mjestom i smatra da spomenuti “odabrani neobični ljudi” mogu sami birati načine na koje će poboljšati svijet, makar ti načini bili moralno i etički neprihvatljivi.

6.2. Raskoljnikov i religija

„Identitet je istovjetnost sa samim sobom; ukupnost činjenica koje služe da se jedna osoba razlikuje od bilo koje druge; osjećaj pripadnosti nekoj grupi, religijskoj zajednici, naciji“ (Cvitković, 2011: 12). Problem kod formiranja Raskoljnikovljeva identiteta je taj što on nije osjećao pripadnost nijednoj religijskoj zajednici. Upravo suprotno; može se smatrati da je on kao ubojica pod utjecajem ateističkih, individualističkih ideja. One odražavaju negiranje boga, a može se negirati samo „svog” konfesionalnog boga, koga se napustilo (Cvitković, 2011: 21). U svojoj glavi Raskoljnikov ima vlastite teorije koje želi i dokazati, ne obazirući se na Boga za kojeg kršćani drže da je vrhovni. Bog je taj koji ima moć i koji je svemogućí, no Raskoljnikov je opsjednut velikim idejama o sebi i misli da mu je dozvoljeno prijeći određene granice morala i zakona.

Naglašava se religijska poruka Dostojevskog: „Korijen iz kojeg izrasta čudovišna ideja Raskoljnikova predstavlja teorija koju zastupa glavni junak... samo pak ubojstvo proizlazi iz njegove užasne težnje da praktično primijeni svoju teoriju“ (Milošević, 1972: 130-131). Raskoljnikov se naposljetku vraća na pravi put pod utjecajem prostitutke Sonje Marmeladove s kojom na kraju i nalazi sreću. Sonja je izrazito pobožna žena koja se prostituira, no isključivo da bi prehranila obitelj. Ona na Raskoljnikova, od trenutka kad joj je priznao, svojim kršćanskim nagonom i altruizmom, vrši pritisak da prizna svoj zločin. Tu su se poprilično razlikovali, ali ipak „religija je bila i ostala snažan mogućí izvor razlika“ (Cvitković, 2011: 19). Raskoljnikov nije kršćanin niti ima usađene kršćanske vrijednosti koje bi ga nagnale da se ipak pokaje za svoj zločin, no „u toj obitelji [Marmeladovih] krije se rješenje koje je potpuna suprotnost Raskoljnikovljevom nihilizmu: čovjek u Bogu i njegovoj pravdi nalazi smisao, dobrotu i nadu“ (Ludvig, 2004: 733).

6.3. Raskoljnikov i materijalizam

Dodatni poticaj za ubojstvo, odnosno motivacija, je ona socijalna, koja se prije svega tiče samog Raskoljnikova. Interijer njegove sobice opisan je realistički; ona vjerodostojno prikazuje bijedu u kojoj on živi:

Majušna prostorijica, pet-šest koraka dugačka, neobično jadna, s onim svojim žućkastim, prašnim tapetama odlijepljenim na mnogim mjestima od zida, i toliko niska da se malo viši čovjek osjećaš u njoj tjeskobno, te mu se sve nekako činilo da će udariti glavom o strop; tri stara stolca, prilično trošna, u kutu obojen stol na kojem ležale nekoliko bilježnica i knjiga (Dostojevski, 2004: 30).

Iz ovog opisa jasno se vidi da je Raskoljnikov živio u siromaštvu i da bi mu trebao novac, barem da bi mogao živjeti u normalnim uvjetima. Aljona Ivanovna je, kao što je već navedeno, stara lihvarica koja je zla prema ljudima; koristoljubiva je i škrta. Također, iskorištava svoju sestru Lizavetu Ivanovnu i tretira ju kao sluškinju: „Radi kod sestre dan i noć, u kući joj je i kuharica i pralja, a uz to šije i drugima za novac, čak i podove riba i sve što zaradi daje sestri“ (Dostojevski, 2004: 64). Raskoljnikov je student, živi i više nego skromno, dobar je prema ljudima i onda se pojavi Aljona Ivanovna koja je poprilično stara i ima puno novca zato što iskorištava ljude te ih usput tretira na poprilično loš način. Toliko ljudi živi u bijedi, siromaštvu i bolesti te jedva preživljavaju, a jedna osoba poput Aljone ima toliko sredstava da bi pomogla pomoći velikom broju ljudi, no ona sve uzima za sebe. Raskoljnikovljev je identitet vidno pod utjecajem vanjskih podražaja. Novac, kao nešto izvanjsko, dovoljno je snažan faktor pri donošenju Raskoljnikovljevih odluka. No ovdje nije samo novac izvanjski faktor, već i materijalno stanje društva. Novac i sredstva kojima je Aljona Ivanovna raspolagala, bili bi dovoljni da se pomogne i drugima koji nisu u zavidnoj materijalnoj situaciji. „Zahtjevi grupnog identiteta ograničuju mogućnosti pojedinca“ (Culler, 2001: 131) jer se Raskoljnikov ponovno očituje kao pojedinac čiji je identitet, kao i unutarnje stanje, najvećim dijelom definirano potrebama grupe te se spomenuti grupni identitet odražava i na identitet pojedinca koji svoje odluke temelji na zahtjevima i potrebama mase.

Raskoljnikovljev se utjecaj na okolinu očituje i u obitelji Marmeladov. Nakon što Semjona Zaharoviča Marmeladova, alkoholičara i titularnog savjetnika, pregaze na cesti, Raskoljnikov se brine za njegovu obitelj čime pokazuje tu svoju plemenitu stranu koja čitatelja tjera da zagleda ispod površine i uvidi da Raskoljnikov nije samo još jedan beščutni ubojica. U

trenutku kada je našao Marmeladova na cesti, iskazao je neobično snažnu brigu za njega: „Raskoljnikov [policajcima] reče i kako se zove, navede svoju adresu i počne svim silama, kao da je riječ o rođenu ocu, nagovarati ljude neka što prije prenesu onesviještenog Marmeladova kući“ (Dostojevski, 2004: 165).

Prije nego je poginuo, Marmeladov je bio alkoholičar koji je krao od svoje obitelji za koju se nije bio u stanju pobrinuti. „Pa zar mislite da mene srce ne boli zato što kradem bogu dane? Kad je gospodin Lebezjatnikov prije mjesec dana svojim rukama istukao moju suprugu, a ja ležao pijan, mislite da nisam patio?“ (Dostojevski, 2004: 17) On se jako loše nosio s bijedom koja je zadesila njega i njegovu obitelj pa se zato okrenuo alkoholu.

A imamo troje nejake djece, i Katerina Ivanovna radi od jutra do mraka, riba i čisti i djecu pere jer je od malih nogu navikla na čistoću, a prsa joj slaba i naginje sušici, i sve vam ja to osjećam ... Pijem jer hoću još dvaput više da patim! (Dostojevski, 2004: 19)

Njegova se žena Katerina Ivanova žrtvovala za njihovu obitelj koliko je god mogla i najmanje je mislila na sebe, a kada su joj doveli Marmeladova takvog, „počne ga razodijevati i pregledavati, užurbala se, ali nije izgubila glavu, zaboravila je na samu sebe, grizući uzdrhtale usne i prigušujući krikove što su joj se otimali iz grudi“ (Dostojevski, 2004: 168).

6.4. Raskoljnikov i odnos s obitelji

Raskoljnikovljeva se lik ne može definirati na osnovu zločina kojeg je počinio, ali sama kompleksnost njegove odluke i čina, te onoga što je bilo prije i nakon tog čina, puno govori o njegovim crtama ličnosti i, ako se dobro pogleda i analizira, otkriva o formiranju njegova identiteta te svega što na to formiranje utječe. U njegovom je slučaju možda naizgled kristalno jasno da on postupa na temelju svojih osjećaja, no, promatrajući Raskoljnikova, može se zaključiti da se tu još nešto krije i da su njegova odluka i postupak puno kompleksniji od toga. Raskoljnikovljeva se odluka na zločin može promatrati kao odluka koju donosi na temelju dva lika koja su mu oduvijek bila podrška i pokazatelj bezuvjetne ljubavi – njegova sestra, Dunja Avdotja Romanovna i majka, Puljherija Aleksandrovna. „Romanopisci nas varaju kad opisuju život pojedinca ne vodeći računa o snažnom utjecaju okoline na njega. Šuma oblikuje stablo“ (Cvitković, 2011 : 17). One su svoju ljubav iskazivale tako što su htjele poboljšati njegov život žrtvujući svoje živote. S obzirom na siromaštvo u njihovoj obitelji, Dunja se pristaje udati za

Lužina kako bi im se popravila materijalna situacija jer bi si na taj način Raskoljnikov mogao priuštiti nastavak studija. Lužin traži siromašnu djevojku koja bi mu bila pokorna jer bi se osjećala dužnom što ju je spasio od siromaštva te je upravo zato odabrao Dunju.

Majka se nada da će na taj način materijalno pomoći i sinu i kćeri, no Raskoljnikov ne može prihvatiti sestrinu žrtvu. On zaključuje da joj može pomoći jednom većom sumom novca, a tu sumu novca, a čak i više od toga, ima Aljona Ivanovna. Ne samo da bi mogao pomoći i sebi i većini ljudi već bi mogao pomoći i vlastitoj sestri ukoliko bi ubio lihvaru, no on čak i kada provjerava svoju spremnost za ubojstvo, shvaća da nije spreman za taj čin. S druge strane, unatoč nespremnosti, želi to učiniti jer ima snažan motiv. Motivira ga ljubav te je u nekim trenucima, nakon što se ipak odluči za ubojstvo, ponosan na sebe zbog žrtve koju podnosi za druge, kako bi oni bili sretni, a posebice njegova obitelj, ali i ostatak okoline. No postavlja se pitanje: „treba li se združiti s kolektivom žrtvujući pojedinačnu osobnost, premda je riječ o krvnoj vezi?“ (Peternai Andrić, 2014: 77) U Raskoljnikovu se bore dvije strane: ona koja smatra da je dio više sile koja je iznad zakona te ona demonska ličnost zbog koje se osjeća loše, što pobija njegovu teoriju da on spada u „neobične“ ljude. Upravo je postojanje tih dvaju suprotnih ličnosti ono što izaziva unutarnji sukob u Raskoljnikovu. No koliko su te ličnosti suprotne? Sama činjenica da on takav teret nosi na duši zbog dobrobiti većine ljudi, on to smatra činom ljubavi i to je ono gdje se te dvije ličnosti isprepliću. Donose li promišljeni činovi pozitivne promjene u svijetu? Vode li posljedice takvog djelovanja do željenih rezultata? (Culler, 2001: 137)

Milošević njegov zločin opisuje kao „zločin koji se razlikuje se od običnih zločina samo po tome što njegov junak nije nepismeni nesretnik, potpuno zaostao u umnom i moralnom pogledu, već student koji je u stanju da do najsitnijih detalja analizira sve pobude i osjećanja svoje duše, koji može da u cilju opravdanja svojih postupaka stvara cijele zamršene teorije i da u vrijeme najtežih zabluda sačuva mnogostruku osjećajnost i moralnu prefinjenost visoko razvijenog čovjeka“ (Milošević, 1972: 134). Raskoljnikov uvelike gradi svoj identitet na osnovu vlastite okoline i njezinih potreba. Neovisno o tome koliko je u toj situaciji analizirao vlastite osjećaje, i oni su, naposljetku, utemeljeni na društvenim potrebama, ili bar ono na onome što je Raskoljnikov smatrao da je društvu potrebno.

6.5. Raskoljnikov i filozofska motivacija

Raskoljnikov je u jednu ruku zamišljen kao monoman (Milošević, 1972: 142). Monoman označava duševnog bolesnika koji ima fiks-ideju koja ga, u ovom slučaju, navodi na zločin.

Jedna je od „dilema u pogledu odnosa koji postoji između cilja i sredstava, tj. opet pitanje može li cilj opravdati sredstvo, je li dozvoljeno i opravdano učiniti malo zlo radi velikog dobra, ubiti jedno ništavno i nikom potrebno, mnogima čak štetno biće da bi se usrećilo mnogo divnih stvorenja?“ (Stojnić, 1972: 165) Tu se pojavljuje njegova spomenuta podjela ljudi na „obične“ i „neobične.“ S druge strane, on smatra da ne može mirno promatrati kako zli ljudi uništavaju one dobre koji su slabiji od njih te smatra da ako se domogne moći, to neće biti zbog loših namjera, već da preobrati svijet u pravedno mjesto. Raskoljnikovljeva podjela ljudi na spomenute dvije skupine, nagnala ga je da se i sam priupita u koju se skupinu on može svrstati; muči ga iznutra kolika je njegova moć, ukoliko ju uopće ima.

S obzirom na to da je svim silama htio biti dio neobičnih ljudi, smatrao je da, nakon što počinu zločin, treba ostati hladnokrvan i ponašati se kao da je to apsolutno racionalno i promišljeno. No kod njega se sve svelo samo na niz nekontroliranih akcija i slučajnih okolnosti koje su ga spašavale. Sama činjenica da se toliko trudio biti hladan u vezi onoga što je učinio i da su ga samo slučajne okolnosti spasile, govori da on možda i ne pripada neobičnim ljudima jer se oni ne kaju za svoje zločine. Znaju koja im je namjera i u njoj ustraju bez da upadnu u krize poput Raskoljnikova. „Golema masa ljudi, materijal, samo radi toga i postoji na svijetu da bi se napokon, nekim naporom, nekim zasad tajnovitim procesom, nekakvim križanjem rodova i rasa, taj materijal napregnuo i donio napokon na svijet makar na tisuću jednog koliko-toliko samostalnog čovjeka“ (Dostojevski, 2004: 243). No oni nisu heroji jer samim time što su neobični, natprosječni ljudi, ne samo da imaju pravo na zločin već su ga i „dužni“ izvršiti, naravno u svrhu postizanja višeg cilja, i može se reći da to predstavlja pesimističku motivaciju ubojstva jer su „dužni“ vršiti zločine koji, neovisno o razlogu, ne predstavljaju nešto pozitivno.

Samo je jedno jasno, da je redosljed rađanja ljudi svih tih vrsta i podvrsta zacijelo vrlo pouzdano i točno određen nekim prirodnim zakonom... Genijalan čovjek dolazi na više tisuća milijuna ljudi na Zemlji. Jednom riječju, nisam mogao zaviriti u retortu u kojoj se sve to zbiva (Dostojevski, 2004: 243).

6.6. Raskoljnikov i odnos s Aljonom Ivanovnom

Kada je u pitanju ubojstvo stare lihvarke Aljone Ivanovne, Raskoljnikov je „svjestan da je njegov postupak zao i usprkos tome ga čini“ (Stojnić, 1972: 165), no postoje razne razine motivacije za zločin u ovome romanu. Može se početi od njegovog odlaska u krčmu gdje je naćuo razgovor oficira i studenta. Student je oficiru pričao o lihvarci Aljoni Ivanovnoj: „Sila ti je ona, kod nje uvijek možeš dobiti para. Bogata je kao Ćifutin, može ti odjednom isplatiti pet tisuća, a ne libi se ni zaloga od jednog rublja. Mnogo je naših već bilo kod nje. Samo je strašna gadura...“ (Dostojevski, 2004: 64). Prićali su o Aljoni kako je pakosna i pohlepna jer „daje ćetiri puta manje nego što stvar vrijedi, a uzima po pet, pa i po sedam posto kamata na mjesec dana“ (Dostojevski, 2004: 64). Njihov je razgovor tekao u smjeru gdje su došli do zaključka da život stare lihvarke ne vrijedi ništa, pogotovo u usporedbi sa stotinom života drugih ljudi kojima nanosi štetu. Naravno, student je rekao da ju on ne bi mogao ubiti; samo je razmišljao o pravdi i nepravdi u svijetu. Iako je to bio obićan razgovor u kojem se pričalo o ćinjenicama koje i tako već svi znaju, uz neke ćeste mladenaćke rijeći i ideje, Raskoljnikovu je taj razgovor bio interesantan te je sve više počeo razmišljati o tome kako njezin život uistinu ne vrijedi ništa i da bi ljudi bili srećniji da nje nema.

No već se ne samom početku knjige oćituje njegovo negodovanje i nemirna savjest: „A kad god bi onuda prolazio, mladića je obuzimao nekakav bolan i strašljiv osjećaj kojega se stidio i zbog kojeg se mršćio“ (Dostojevski, 2004: 7). Unatoć neodlućnosti, Raskoljnikov je uzeo pravdu u svoje ruke te ubio staricu. No nakon toga se njegova grižnja savjesti oćituje još više; on se razboli, u bunilo je te više ne funkcioniira normalno: „Onako iznemogao, sjedne na sofu i u ćas se ponovno počne sav tresti od nesnosne drhtavice. San i bunilo opet ga u isti ćas shrvaše. Izgubi svijest“ (Dostojevski, 2004: 86). Sam odnos Raskoljnikova i Aljone Ivanovne predstavlja dio formiranja Raskoljnikovljeva identiteta: „Temeljni identitet likova nastaje kao posljedica njihovih postupaka, borbe sa svijetom, no taj se identitet zatim postavlja kao osnova, ćak i uzrok tih postupaka. Književna djela obićno reprezentiraju pojedince, pa je borba za identitet borba u pojedincu ili borba između pojedinca i grupe – likovi se suprotstavljaju ili pokoravaju društvenim normama i oćekivanjima“ (Culler, 2001: 130). Raskoljnikov, siromah koji je i sam bio izgubljen, traži svoje mjesto u ovome svijetu te dovodi svoj identitet u pitanje – pripada li „obićnima“ ili „neobićnima“? Je li on kadar poćiniti ubojstvo? Je li sposoban nositi se s posljedicama koje taj ćin nosi? Evidentno je da je sposoban to ućiniti, no ne i nositi se s onime što to (ne)djelo nosi. I sam je prolazio kroz unutarne borbe te propitkivao je li taj ćin ispravan i

koliko bi bio koristan za društvo. Posebice kada je i sam znao da pojedini članovi toga društva i sami preispituju staričino postojanje i koliko je ono potrebno ovome svijetu. Iako se oni nisu odlučili za zločin, Raskoljnikovu je bilo dovoljno znati da oni razmišljaju poput njega – da bi svijet bio bolji bez nje. U tome se najviše očituje njegov identitet koji je formiran kroz očekivanja okoline i pokoravanju istima.

6.7. Raskoljnikov i Porfirij Petrovič

Porfirij Petrovič na samom početku razotkriva Raskoljnikova i ono što je napravio:

Onda sam tjerao malo šegu s vama, ali samo zato da vas potaknem na dalje razlaganje .. A sjećate li se kako se gospodin Razumihin pred vama više puta izbrbljao? To smo mi udesili tako da vas malo uzrujamo, pa smo zato navlaš ponešto razglasili da se on pred vama izbrblja, a gospodin Razumihin je takav čovjek da ne može obuzdati svoje ogorčenje (Dostojevski, 2004: 416-417).

U Raskoljnikovljevoj već spomenutoj teoriji o nadčovjeku, vidno je da je on samo htio pokazati i sebi i drugima da on pripada neobičnim ljudima. Htio se izdići iznad društvenih konvencija i nepisanih pravila koje društvo nameće, no nije se dobro nosio s posljedicama dvostrukog ubojstva.

Ja vjerujem samo u svoju glavnu misao. A to je upravo misao da se ljudi, po prirodnom zakonu, općenito dijele na dvije vrste: na nižu (obične), to jest, da tako kažem, na materijal koji služi jedino razmnožavanju sebi sličnih, i na one prave ljude, to jest one koji imaju dar ili sposobnost da u svojoj sredini izreknu novu riječ (Dostojevski, 2004: 240-241).

Petrovič mu je vještom obrnutom psihologijom dao do znanja da zna što je napravio: „Pa evo, molim... zbilja ne znam kako bih se izrazio... ta je idejica isuviše neozbiljna... psihološka... Pa eto, kad ste sastavljali taj svoj člančić, ne može valjda biti, he-he, da niste i sami sebe smatrali, ama bar malčice, za „neobična“ čovjeka, čovjeka koji izriče *novu riječ*. – I opet mu nekako iznenada namigne lijevim okom i nečujno se nasmije“ (Dostojevski, 2004: 245). Raskoljnikovu je najteže bilo podnijeti što mu je Petrovič izravno i uživo dao do znanja da zna o čemu se radi, a „izravno suočavanje licem-u-lice, izravan i na neki način zainteresiran susret nagovara lika na život“ (Peternai Andrić, 2013: 384). Nije se snašao jer je bio u strahu i iako je pazio što će reći da ne bi upao u Petrovičeve zamke, ipak je rekao da je prolazio stubištem kod Aljone Ivanovne

na dan kad su ubijene ona i njezina sestra. „U isti mah osjeti nelagodu znajući da je to mogao mirne duše prešutjeti“ (Dostojevski, 2004: 246).

Petrovič zapravo cijeni Raskoljnikova, iako je odmah shvatio da je on krivac za ubojstva:

Ali nisam ja nikakav zlotvor. Pa mogu i ja razumjeti kako je sve to teško podnijet i čovjeku pritisnutom nevoljama, a ponositom, samovoljnom i nesnošljivom. Ja svakako držim da ste vi neobično plemenit čovjek, pa čak i da ima u vas i klica velikodušnosti (Dostojevski, 2004: 415).

Petrovič zapravo potiče Raskoljnikova da proživi tu patnju zbog svojih nedjela te da će, kada pronađe pravog sebe, biti koristan društvu zbog velikog potencijala. On je sve samo ne tipičan policijski istražitelj; otpočetak je znao da je Raskoljnikov počinio zločin, no nije ga odmah htio uhvatiti. Čak štoviše, dao mu je do znanja da on to zna, ali mu je dao vremena da sam prizna i prijavi se.

Jer, mislio sam, ako je čovjek kriv, onda se, naravno, može svakako nešto konkretno i od njega i dočekati; može se čak računati i na posve neočekivane rezultate. Na vašu sam narav tada računao, Rodione Romaniču, najviše od svega na vašu narav! Zbilja sam se tada uzdao u vas (Dostojevski, 2004: 415).

Smatra se da je on na taj način htio potaknuti Raskoljnikova da uvidi što je napravio, pokaje se i na taj način oblikuje u osobu koja će zaista biti od koristi ruskom društvu jer on ima puno potencijala da to postane.

6.8. Raskoljnikov i Sonja

Ispod tog mangupski naherenog šeširića virilo je mršavo, blijedo i prestrašeno lice, otvorenih usta i očiju ukočenih od strave. Sonja je bila niska rasta, djevojka od svojih osamnaest godina, mršava, ali prilično zgodna plavojka, izvanredno lijepih plavih očiju (Dostojevski, 2004: 172).

Sonja je mlada djevojka koja se bavi prostitucijom da prehrani svoju siromašnu obitelj.

„Fenomen žene, najčešće slojevito psihološki raščlanjen do simbola kobne, etički krajnje upitne dame s društvenog dna, značenjski je srodno inkorporiran s naturalistički ogoljenim

egzistencijalističkim prijeporima aktanata oko novca, bankrota, urbanog preživljavanja“ (Stupin, 2014: 52). Sonja se odrekla i dostojanstva i normalnog života iz ljubavi prema obitelji iz čega se vidi njezina požrtvovnost. Ona vjeruje u Boga s kojim osjeća povezanost unatoč svome poslu; ta joj vjera i daje snagu da ide dalje kroz život. Prostituiranje je posao koji joj donosi osjećaj srama i poniženosti, no s druge strane je nužan kako bi ona pomogla svojoj obitelji.

Na formiranje čovjekova identiteta jako utječe njegova neposredna okolina; primarno je to obitelj kojom je čovjek okružen od rođenja. Kasnije su to ljudi koje ili sami izabiremo ili koje je teško izbjeći – prijatelji, kolege i sl. Postoje ljudi koji su nam istomišljenici te se s njima lako identificirati, no postoje i oni „drugi koji će izazvati u nama otpor i odbacivanje identifikacije“ (Peternai Andrić, 2019: 99-100). Sonjina je vjera u Boga snažna te kroz nju čak uspijeva nagovoriti Raskoljnikova da se pokaje i prizna svoj najveći grijeh, iako je on to otpočetak odbijao i nije se htio suočiti s onim što je napravio, no pod utjecajem Sonje i ljubavi koji osjeća prema njoj, to se mijenja i on pronalazi Boga kojeg je napustio u cijeloj svojoj filozofiji o nadčovjeku te razmišljanju o ubojstvima koja se kose s kršćanskim načelima.

Culler navodi kako je jedan od formiranja subjekta onaj koji spaja pojedinca i proizvedeno te je bit te teorija istaknuta promjenjivost prirode jastva koje postaje ono što uistinu jest svojim pojedinim činovima (Culler, 2001: 127). Ukoliko se vodimo spomenutim antiesencijalističkim pristupom pri tvorbi identiteta, znamo da je identitet nestabilan i promjenjiv jer se i okolnosti stalno mijenjaju; sve je podložno promjeni pa tako i identitet. Ljudi se upuštaju u razne životne uloge i prilagođavaju situacijama u kojima se nalaze ili koje sami stvore, pa nije ni čudno da se, analogno tome, i identitet kao takav mijenja tijekom cijeloga života. Raskoljnikov se upustio u životnu ulogu osobe koja je zaljubljena i to znatno utječe na njegovo razmišljanje, pa i same postupke. „Sad imam samo tebe. – dometne on. – Hajdemo zajedno... Došao sam k tebi. Oboje smo prokleti, pa ćemo dalje zajedno!“ (Dostojevski, 2004: 303) Sonja je poprilično utjecala na njega, što nije bilo teško postići jer je bio opčinjen samo njezinim pogledom koji je najviše utjecao na njega: „Naglo digne glavu i zagleda se u nju; ali ga dočeka njen nemirni, bolni i brižni pogled; u njemu pročita ljubav.... Ne izustivši ni riječi, makinalno sjedne na njenu postelju“ (Dostojevski, 2004: 377).

6.9. Raskoljnikov i Svidrigajlov

Taj je gospodin bio tridesetih godina, krupan, ugojen, rumen u licu, rumenih usana, s brčićima i gizdavo odjeven. Raskoljnikov se strašno ražesti; odjednom ga spopadne želja da na neki način uvrijedi tog ugojenog kicoša (Dostojevski, 2004: 48).

Svidrigajlov je bio čovjek koji se vodio za strastima. Smatrao je da čovjek treba biti zao i nemilosrdan kako bi uspio u ovom svijetu. Misli isključivo na vlastite osjećaje i nagone; zbog toga je i silovao šesnaestogodišnjakinju, koju je Raskoljnikov htio spasiti od njega. „Raskoljnikov mu je pokvario posao. Bacao je na njega srdite poglede nastojeći, doduše, da ovaj to ne primijeti, i nestrpljivo je čekao da dođe na red, da ode taj mrski dronjavac“ (Dostojevski, 2004: 48). Iako je Raskoljnikov ubojica, pokazuje svoju dobroćudnu stranu. Pojedinaac se može mijenjati kroz subjektne pozicije ovisno o vanjskim okolnostima jer je identitet izložen neprestanoj promjeni (Peternai Andrić, 2019: 130)

Svidrigajlov ne pokazuje osjećaj kajanja; baš naprotiv, on ne vidi problem u svojim postupcima: „Zar to što sam u svojoj kući napastovao nezaštićenu djevojku i vrijeđao je svojim gnusnim ponudama, je li možda to? ... Ali uzmite u obzir da sam i ja čovjek... Ukratko da se i ja mogu zanijet i zavoljeti, pa se sve to može prirodno objasniti“ (Dostojevski, 2004: 258-259). Vidno je da on uopće ne promišlja o tuđim osjećajima, već samo misli o vlastitim užicima i pravda to činjenicom da je on samo čovjek, čime zapravo govori da su takve stvari dozvoljene jer on misli da je potpuno prihvatljivo misliti isključivo na sebe. „Ama, nije meni baš stalo ni do čijeg mišljenja ... A zašto i ne bih ponekad bio prostak kad se u našoj klimi to ruho tako dobro nosi i... i pogotovo kad je čovjek tome sklon po prirodi. – nadoda i opet se nasmije“ (Dostojevski, 2004: 262).

S obzirom na već spomenutu nestabilnost identiteta i utjecaj vanjskih podražaja i okolnosti, Peternai (2013) spominje Freudovu teoriju da se identitet formira i na osnovu poistovjećivanja s osobama oko nas ili s osobama o kojima smo informirani na razne načine (Peternai Andrić, 2013: 306-307). Svidrigajlov govori Raskoljnikovu kako su njih dvojica slični. To se očituje u tome da zapravo obojica smatraju da samostalno mogu odrediti granice moralno prihvatljivog i izdići se iz klasičnih društvenih obrazaca koji nalažu da su određene stvari, poput ubojstva, neprihvatljive. Također, obojica misle prvenstveno na sebe i ispunjenje vlastitih želja pod cijenu drugih.

On je svim silama htio pridobiti Dunju, no Raskoljnikov nikako nije pristajao na to. Naposljetku se i sam Svidrigajlov ubije: “Odoh, ja, brate, u tuđinu. U Ameriku. – Svidrigajlov izvadi revolver i zapne ga“ (Dostojevski, 2004: 472).

7. Zaključak

U ovom je radu analiziran koncept identiteta, njegovo značenje, podjele i sve što utječe na njegovo formiranje te je to primijenjeno na subjekt Raskolnikov, romana *Zločin i kazna*, čija je tvorba identiteta glavna odrednica ovoga rada. Objašnjene su podjele identiteta te se smatra da je on kao takav promjenjiv i nestabilan jer se mijenja u skladu s vanjskim podražajima i okolnostima koje su i same konstantno izložene promjeni. On se formira i u odnosu s drugima – obiteljski i ljubavni odnosi, a upravo je teorija filozofa Emmanuela Levinasa o Drugome povezana s Raskolnikovom jer je on pod utjecajem drugih te je pojašnjena odgovornost koju pojedinac preuzima na sebe za sve druge. Iako identitet ovisi i o okolini, postavlja se pitanje etičnosti kada Raskolnikov počini dvostruko ubojstvo, pod izlikom da je htio dokazati svoju pripadnost „neobičnim“ ljudima kojima je dozvoljeno izdići se iznad zakona i općeprihvaćenih društvenih normi i moralnih vrijednosti. On se nije znao nositi s posljedicama tog čina i to mu je uništavalo psihu sve dok nije priznao i predao se policiji. Ustanovljeno je da je na formiranje Raskolnikovljeva identiteta utjecala njegova okolina – ljubav prema prostitutki Sonji, ljubav prema majci i sestri, želja za poboljšanjem vlastitog i tuđeg materijalnog stanja, ali izuzev vanjskih podražaja, na Raskolnikova utječe i vlastito nezadovoljstvo, unutarne borbe i osjećaj otuđenosti od društva. Upravo zbog toga on pokušava naći svoje mjesto u ovome svijetu i shvatiti kojoj skupini ljudi pripada.

8. Izvori i literatura

Izvor

Dostojevski, F. M. (2004). *Zločin i kazna*. Zagreb: Globus media.

Literatura

Culler, J. (2001). *Književna teorija – vrlo kratak uvod*. Zagreb: AGM.

Cvitković, I. (2011). Identitet i religija. *Diskursi društvo religija kultura*, 1, 11-27.

Glavaš, Z., Peternai Andrić, K. (2014) Identitet i narativna empatija. Koncept Suzanne Keen. U: M. Brekalo (ur.), *Kultura, identitet, društvo - Europski realiteti* (str. 306-318). Osijek: Odjel za kulturologiju Sveučilišta J.J. Strossmayera u Osijeku; Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Lauer, R. (2009). *Povijest ruske književnosti*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.

Ludvig, S. (2004). Zločin i kazna. *Leksikon svjetske književnosti: djela*. ur. Dunja Detoni-Dujmić. Zagreb: Školska knjiga.

Milošević, N. (1972). *Ideologija, psihologija i stvaralaštvo*. Beograd: Novinsko izdavačko preduzeće Duga.

Perrot, J. (1981). Ustroj romana Dostojevskog. *Književna smotra: časopis za svjetsku književnost*, 13(1981) 43/44, 29-40.

Peternai Andrić, K. (2019) *Pripovijedanje, identitet, invaliditet*. Zagreb: Meandarmedia.

Peternai Andrić, K. (2014). Obitelj i Ivaniševićeva "Ljubav u koroti." *Kompleks obitelji i četvrt stoljeća tranzicije i globalizacije u hrvatskoj drami i kazalištu / Krležini dani u Osijeku 2014*. (str. 74-84). Zagreb: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta; Osijek: Hrvatsko narodno kazalište: Filozofski fakultet, 2015.

- Peternai Andrić, K. (2013). Ljubav u "Priči o čitateljici" Delimira Rešickog. U: Stjepan Blažetin (ur.), *XI. međunarodni kroatistički znanstveni skup* (str. 375-385). Pecs: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj.
- Peternai Andrić, K. (2012) *Ime i identitet u književnoj teoriji*. Zagreb: Antibarbarus.
- Peternai Andrić, K. (2010). Opreka krinki ili o Levinasovom konceptu golog lica. *Krinka, Književna revija*, 1/2010. Osijek, 11-16.
- Schloezer, B. (1981). Neka razmišljanja o strukturi romana F. M. Dostojevskoga. *Književna smotra: časopis za svjetsku književnost*, 13(1981), 43/44, 52-59.
- Stojnić, M. (1972). *Ruski pisci I: Puškin, Ljermontov, Gogolj, Turgenjev, Dostojevski*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika
- Stupin, T. (2014). Fenomen majke i supruge u Kamovljevoj i Krležinoj drami. *Kompleks obitelji i četvrt stoljeća tranzicije i globalizacije u hrvatskoj drami i kazalištu / Krležini dani u Osijeku 2014*. (str. 52-66). Zagreb: Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Odsjek za povijest hrvatskog kazališta; Osijek: Hrvatsko narodno kazalište: Filozofski fakultet, 2015.